शङ्खो यामायनः। पितरः। त्रिष्टुप्, ११ जगती

उदीरतामवर उत्परास उन्मध्यमाः पितरः सोम्यासः।
असुं य ईयुरवृका ऋतज्ञास्ते नोऽवन्तु पितरो हवेषु॥ १०.०१५.०१

अवरे परासः मध्यमाः- उत्तमाधममध्यमाः। सोम्यासः- प्रसन्नाः। पितरः- पूर्वाचार्याः पूर्वपुरुषा मार्गदर्शकाः। उदीरताम्- हव्यं प्राप्नुवन्तु। असुम्- प्राणम्। ये। ईयुः- उपासते। ते। ऋतज्ञाः- प्रकृतिनियत्यनुस्यूतधर्मज्ञाः। पितरः- पूर्वपुरुषाः पूर्वाचार्या मार्गदर्शकाः। नः- अस्मान्। हवेषु- आह्वानेषु। अवन्तु- रक्षन्तु ॥१॥

इदं पितृभ्यो नमो अस्त्वद्य ये पूर्वासो य उपरास ईयुः।
ये पार्थिवे रजस्या निषत्ता ये वा नूनं सुवृजनासु विक्षु॥ १०.०१५.०२

ये। पूर्वासः- अस्मत्पूर्वजाः। ये। उपरासः- अस्मदुपरि अनन्तरमुत्पन्नाः। ईयुः- पितृलोकं गताः। तेभ्यः। पितृभ्यः। अद्य- इदानीम्। इदम्- एतत्। नमः- वन्दनम्। अस्तु- भवतु। ये। पार्थिवे रजसि- भूलोके। निषत्ताः- हव्यस्वीकाराय आगत्य अस्मद्यज्ञे सन्निविष्टाः। ये। सुवृजनासु विक्षु- पापवर्जितप्रजासु। निषत्ताः। तेभ्यो नमः ॥२॥

आहं पितॄन्त्सुविदत्राँ अवित्सि नपातं च विक्रमणं च विष्णोः।
बर्हिषदो ये स्वधया सुतस्य भजन्त पित्वस्त इहागमिष्ठाः॥ १०.०१५.०३

अहम्। विदत्रान्- विदुषः। पितॄन्- पूर्वपुरुषानाचार्यान् मार्गदर्शिनः। अवित्सि- लब्धवान्। विष्णोः- व्यापनशीलस्य ब्रह्मणः। नपातं च- विनाशाभावं च। विक्रमणं च- व्याप्तिं च। लब्धवान्। ये। बर्हिषदः- लब्धभूमिकाः। सुतस्य- निष्पादितरसस्य। पित्वः- हव्यस्य च सारम्। स्वधया- आत्मधारणया। भजन्त- सेवन्ते। ते। इह- अत्र। आगमिष्ठाः- आगच्छन्तु ॥३॥

बर्हिषदः पितर ऊत्य१र्वागिमा वो हव्या चकृमा जुषध्वम्।
त आ गतावसा शंतमेनाथा नः शं योररपो दधात॥ १०.०१५.०४

बर्हिषदः- हे लब्धभूमिकाः। पितरः। अर्वाक्- अर्वाचीनानामस्माकम्। ऊती- रक्षा कर्तव्या। इमा- एतानि। हव्या- हव्यानि। वः- युष्मदर्थम्। चकृम- कुर्मः। जुषध्वम्- तान् सेवध्वम्। ते- तादृशाः। आ गत- आगच्छत। शंतमेन- कल्याण्या। अवसा- रक्षया। नः- अस्मदर्थम्। शम्- मङ्गळम्। योः- अमङ्गळस्यापगमनम्। अपः- जीवोदकधाराः। दधात- दत्त ॥४॥

उपहूताः पितरः सोम्यासो बर्हिष्येषु निधिषु प्रियेषु।
त आ गमन्तु त इह श्रुवन्त्वधि ब्रुवन्तु तेऽवन्त्वस्मान्॥ १०.०१५.०५

बर्हिष्येषु- लब्धभूमिकेषु। प्रियेषु- प्रेमपात्रेषु। निधिषु। सोम्यासः- प्रसन्नाः। पितरः। उपहूताः- आहूताः। ते। आ गमन्तु- आगच्छन्तु। ते। इह- अत्र। श्रुवन्तु- शृण्वन्तु। अधि ब्रुवन्तु- धर्ममुपदिशन्तु। ते- अमी। अस्मान्- नः। अवन्तु- रक्षन्तु ॥५॥

आच्या जानु दक्षिणतो निषद्येमं यज्ञमभि गृणीत विश्वे।
मा हिंसिष्ट पितरः केन चिन्नो यद्व आगः पुरुषता कराम॥ १०.०१५.०६

जानु। आच्य- भूमौ निपात्य। दक्षिणतः। निषद्य- उपविश्य। विश्वे- सर्वे पितरः। यज्ञं - अस्मत्पूजाम्। अभि गृणीत- प्रशंसत। केन चित्- यत्किञ्चित्। यत्। आगः- अघम्। वः- युष्मदर्थम्। पुरुषता- अस्मत्पौरुषेण। कराम- कृतवन्तः। तेनाघेन। पितरः- हे पूर्वपुरुषाः। मा हिंसिष्ट- हिंसां मा कुरुत ॥६॥

आसीनासो अरुणीनामुपस्थे रयिं धत्त दाशुषे मर्त्याय।
पुत्रेभ्यः पितरस्तस्य वस्वः प्र यच्छत त इहोर्जं दधात॥ १०.०१५.०७

अरुणीनाम्- उषसां विद्यानाम्। उपस्थे- अन्तिके। आसीनासः- उपविष्टाः। दाशुषे मर्त्याय- दानशीलमानवाय। रयिम्- संपदम्। धत्त- दत्त। पितरः। पुत्रेभ्यः- स्वसन्ततिभ्यः। तस्य- यमस्य। वस्वः- संपदः। प्र यच्छत- दत्त। ते। इह- अत्र। ऊर्जं- शक्तिम्। दधात- दत्त ॥७॥

ये नः पूर्वे पितरः सोम्यासोऽनूहिरे सोमपीथं वसिष्ठाः।
तेभिर्यमः संरराणो हवींष्युशन्नुशद्भिः प्रतिकाममत्तु॥ १०.०१५.०८

ये। नः- अस्माकम्। पूर्वे पितरः- पूर्वपुरुषाः पूर्वाचार्या मार्गदर्शिनः। सोम्यासः- प्रसन्नाः। वसिष्ठाः- अतिशयेन प्रेम्णा अस्मदाच्छादकाः। सोमपीथम्- रसानुभवम्। अनूहिरे- प्राप्नुवन्तः। तेभिः- तैः। उशद्भिः- कामयमानैः। यमः- नियमदेवः। संरराणः- विहरन्। हवींषि- हव्यानि। उशन्- कामयन्। प्रतिकामम्- कामं कामम्। अत्तु- चरुपुरोडाशध्यानभावनादिहव्यमनुभवतु ॥८॥

ये तातृषुर्देवत्रा जेहमाना होत्राविदः स्तोमतष्टासो अर्कैः।
आग्ने याहि सुविदत्रेभिरर्वाङ्सत्यैः कव्यैः पितृभिर्घर्मसद्भिः॥ १०.०१५.०९

ये। देवत्रा- देवान्। जेहमानाः- गच्छन्तः। होत्राविदः- वाग्विदः। अर्कैः- मन्त्रजपैः। स्तोमतष्टासः- मन्त्रसिद्धाः। तातृषुः- तर्पयन्ति। तैः। सुविदत्रेभिः- विद्वद्भिः। सत्यैः- अवितथैः। कव्यैः- सूक्ष्मदर्शिभिः। घर्मसद्भिः- पुण्यकर्मतप्तैः। पितृभिः। अग्ने- सर्वभूतहितक्रतो। अर्वाङ्- अस्मान् प्रति। आ याहि- आगच्छ ॥९॥

ये सत्यासो हविरदो हविष्पा इन्द्रेण देवैः सरथं दधानाः।
आग्ने याहि सहस्रं देववन्दैः परैः पूर्वैः पितृभिर्घर्मसद्भिः॥ १०.०१५.१०

ये। सत्यासः- सत्यसन्धाः। हविरदः- हव्यभक्षकाः। हविष्पाः- हव्यपालकाः। इन्द्रेण- परमेश्वरेण। देवैः- देवताभिश्च। सरथम्- साम्यगतिम्। दधानाः- धृतवन्तः। तैः। सहस्रम्- प्रभूतैः। देववन्दैः- देवस्तुत्यात्मकमन्त्रयुक्तैः। घर्मसद्भिः- सर्वभूतहिताख्याग्नितप्ततनुभिः। पूर्वैः परैः पितृभिः। आ याहि- आगच्छ ॥१०॥

अग्निष्वात्ताः पितर एह गच्छत सदःसदः सदत सुप्रणीतयः।
अत्ता हवींषि प्रयतानि बर्हिष्यथा रयिं सर्ववीरं दधातन॥ १०.०१५.११

अग्निस्वात्ताः- अग्निनास्वादिताः। हे पितरः। इह- अत्र। आ गच्छत। सुप्रणीतयः- स्वादर्शजीवनेन स्वसन्ततिनेतारः। सदःसदः। सदत- सीदत। बर्हिषि- उपासनाय दत्तदर्भासने चित्तासने वा। प्रयतानि- नियमयुक्तानि। हवींषि- चरुपुरोडाशध्यानभावनादिहव्यानि। अत्त- भक्षयत अनुभवत। अथ- ततः। सर्ववीरं रयिम्- सर्वेषां वीराणां वीर्यमयीं संपदम्। दधातन- दत्त ॥११॥

त्वमग्न ईळितो जातवेदोऽवाड्ढव्यानि सुरभीणि कृत्वी।

प्रादाः पितृभ्यः स्वधया ते अक्षन्नद्धि त्वं देव प्रयता हवींषि॥ १०.०१५.१२

अग्ने- सर्वभूतहितरत्युद्भूतसङ्कल्प। आधिभौतिके तु वेदिकास्थपावक। त्वम्। ईळितः- स्तुतः। जातवेदः- जातप्रज्ञ। हव्यानि। सुरभीणि- सुगन्धीनि। कृत्वी- कृत्वा। अवाट्- अवहः। पितृभ्यः- अस्मत्पूर्वपुरुषेभ्यः। प्रादाः- दत्तवानसि। ते। स्वधया- स्वशक्त्या। अक्षन्- अन्वभवन्। देव- हे द्योतनशीलाग्ने। त्वम्। प्रयता हवींषि- नियमदत्तहव्यानि। अद्धि- भुङ्क्ष्व ॥१२॥

ये चेह पितरो ये च नेह याँश्च विद्म याँ उ च न प्रविद्म।

त्वं वेत्थ यति ते जातवेदः स्वधाभिर्यज्ञं सुकृतं जुषस्व॥ १०.०१५.१३

ये। पितरः। इह- अत्र सन्ति। ये। इह- अत्र। न- न सन्ति। यान्। विद्म- जानीमः। यान्। न प्रविद्म- न जानीमः। जातवेदः- अग्ने। यति- यावन्तः। ते। इति। त्वम्। वेत्थ- जानासि। स्वधाभिः- स्वशक्तिभिः। सुकृतम्- सुष्ठु रचितम्। यज्ञम्। जुषस्व- सेवस्व ॥१३॥

ये अग्निदग्धा ये अनग्निदग्धा मध्ये दिवः स्वधया मादयन्ते।

तेभिः स्वराळसुनीतिमेतां यथावशं तन्वं कल्पयस्व॥ १०.०१५.१४

ये। अग्निदग्धाः- अग्निना श्मशाने यथाशास्त्रं प्राप्तसंस्काराः। ये। अनग्निदग्धाः- अग्निसंस्कारं न प्राप्ताः। मृतानां शिशूनां तथा परिव्राजकानामद्याप्यग्निसंस्कारो न भवति। अवटे चापि मां राम निक्षिप्य कुशली व्रज। रक्षसां गतसत्वानामेष धर्मः सनातनः॥ इति यथा केषांचिदवटनिक्षेपः कुलधर्मः। दिवः मध्ये- स्वर्गे। स्वधया- अमृतेन। मादयन्ते- तृप्यन्ति। तेभिः- तैः। स्वराट्- स्वतन्त्रः सन्। असुनीतिम्- प्राणनेतृत्वम्। एतां तन्वम्- पुण्यफलानुरूपतनुम्। यथावशम्- यथाकर्मफलवशम्। कल्पयस्व- कुरु ॥१४॥